

שיעור מספר 3 – פסח

מצוות אכילת מצה

מתוך ההגדה: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכל כל דצריך ייתי ויפסח. השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין"

שאלה: מדוע הציווי לאכול מצה מופיע כבר בזמן השהות בארץ מצרים, אם מדובר בזכר ליציאת מצרים.
שאלה נוספת: לאור העובדה שיציאת מצרים היא בלילה, אחר חצות, מדוע מצווים לאכול את המצה עד חצות.
 המהרש"א מפרש שיש כאן סיבה נוספת ורמז לה נמצא בביטוי "הא לחמא עניא..." – "ז"א זכר לעוני של אבותינו בארץ מצרים.
 מוסיף הרמב"ן ומצביע על פסוק אחר (דברים פרק טז, ג) "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים..."

מדברי הרמב"ן: "ובאר בכאן דברים רבים, כי הזכיר במצה שתהיה לחם עוני, להגיד כי צוה לזכור שיצאו בחפזון והיא עוני זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ, והנה תרמוז לשני דברים, וכן אמרו הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים".

לדבריו פסוק זה, בסתירה הפנימית שלו מסביר כי אותו טעם של המצות שהיו מזון העניים בזמן העבדות, הפך להיות טעם החירות כאשר יצאו מארץ מצרים.
 במהלך ליל הסדר, התהליך הסימבולי שעוברת המצה מסמל העוני, לסמל החירות הוא חלק ממצוות "בכל דור ודור, חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא מארץ מצרים"
לסיכום – אכילת המצות היא זכר לעבדות וזכר לגאולה יחד, ומסמלת את כל התהליך מעבדות לגאולה.

<כדאי לקרוא גם בסיכומים של לורן (שיעור מספר 4)>

סימני חגים

סימן לקביעות המועדים: א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ ו"פ משמעות:

א' של פסח יחול תמיד באותו יום בשבוע כמו תשעה באב (באותה שנה)

ב' של פסח יחול תמיד באותו יום כמו שבועות

ג' של פסח יחול תמיד באותו יום כמו ראש השנה

ד' של פסח יחול תמיד באותו יום קריאת תורה ושמחת תורה

ה' של פסח יחול תמיד באותו יום כמו צום יום כיפור

ו' של פסח יחול תמיד באותו יום כמו פורים

ולאחר קום המדינה נוסף גם ז-ע: ז' של פסח חל באותו יום כמו יום העצמאות

חגים בתורה (ויקרא פרק כג')

בכל יום שביעי – שבת

בחדש הראשון – מוזכרים שני חגים "פסח" ו"חג המצות"
לחג שבועות – אין תאריך מדויק
בחדש השביעי – זכרון תרועה (ראש השנה), יום הכיפורים וסוכות

בתיאור החגים בספר במדבר – ניתן לראות שהתיאור מפורט יותר, למרות שמדובר באותם חגים.
הסיבה היא שספר במדבר מוסיף פירוט בעיקר בנושא הקורבנות.

בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה, חג הסוכות שבעת ימים לה. ביום הראשון מקרא קודש - כל מלאכת עבודה לא תעשו. שבעת ימים תקריבו אשה לה, ביום השמיני, מקרא קודש יהיה לכם, והקרבנות אשה לה, עצרת הוא, כל מלאכת עבודה לא תעשו. (ויקרא, כ"ג, לד-לו)

כאן עדיין לא ברור מה זה ה"אשה", הפירוט במלואו קיים בספר במדבר

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קִרְבְּנִי לַחֲמִי לְאִשֵּׁי רֵיחַ נִיחֹחַ חַי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְמוֹעֲדוֹ: (ג) וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרְבוּ לָהּ: כָּבָשִׁים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִשְׁנִים לַיּוֹם עַל לֵה תְּמִיד: (ד) אֶת הַכֶּכֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בִבְרֵךְ וְאֶת הַכֶּכֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים: (ה) וְעֲשִׂירִית הָאִיפָה סֵלִת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן קִתִּית רְבִיעִת הֵהִין: (ו) עַל לֵה תְּמִיד תַּעֲשֶׂה בָהֶרְסִי לְרֵיחַ נִיחֹחַ חַי אִשָּׁה לָהּ: (ז) וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הֵהִין לְכֶכֶשׂ הָאֶחָד בֶּקֶדֶשׁ נֶסֶךְ שֶׁכֶר לָהּ: (ח) וְאֶת הַכֶּכֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וְכִנְסָכּוֹ תַעֲשֶׂה אִשָּׁה לָהּ חַי נִיחֹחַ חַי לָהּ: (ט) וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי כָבָשִׁים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וְשֵׁנִי עֶשְׂרִי נִים סֵלִת מִנְחָה בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן וְנִסְכּוֹ: (י) עַל לֵה שֶׁבֶת בְּשֶׁבֶתוֹ עַל לֵה תְּמִיד וְנִסְכָּהּ: (במדבר פרק כח - כט)

הסבר: ספר ויקרא מפרט את הפן העממי של החגים, לעומת ספר במדבר שמפרט את הטקסים בבית המקדש.
זה מנוגד לתפיסה הכללית שויקרא הוא ספר כהנים המכיל פירוט רק של חגים ומצוות.

רבדים שונים של חגים

- א. מדאורייתא (מהתורה)
- ב. מדברי קבלה (מן הנביאים)
- ג. מדרבנן (תקנת חכמים)
- ד. מנהג

הרובד הראשון הוא הקדום ביותר ומכיל את חגי התורה: שבת, פסח, שבועות, ראש השנה, יום הכיפורים וסוכות.
הרובד השני מוסיף את מגילת אסתר ולכן את חג הפורים וגם את תשעה באב.
הרובד השלישי מתייחס לתלמוד ומוסיף את חנוכה.
הרובד הרביעי מכיל חגים שהם יוזמת העם (ולא הוראה או ציווי) ומכילים את ל"ג בעומר ואת ט"ו בשבט.

הרבדים מהווים סדר היסטורי, אבל גם סדר חשיבות, לכן שבת (מדאורייתא), למשל, דוחה את תשעה באב (מדברי קבלה).
עוד מאפיין של הרבדים הוא שגם בחגי התורה יש קורבנות.

סימנים לחגי התורה

ניתן לזכור את חגי התורה על פי הסימן הבא: 1,1,2,3 (לחובבי מתמטיקה – זו ההתחלה של סדרת פיבונאצ'י¹)

1 – שבת

1 – ראש חודש (מופיע רק בספר במדבר, מפני שאין לו פן עממי)

2 – שני ימים נוראיים – ראש השנה ויום הכיפורים

3 – שלושת הרגלים, פסח, שבועות וסוכות

¹ סדרת פיבונאצ'י – סדרה בה כל איבר הוא סכום שני האיברים הקודמים.

סימנים לחגי הקבלה

4 – צומות החורבן, י בטבת, ת"ז בתמוז ט' באב ג' בתשרי
1 - פורים

מדרבנן

חנוכה

מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה. (תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא ע"ב)

שלושת הרגלים

"וּבַכָּל ל' אֲשֶׁר אֶמְרָתִי אֵלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ וְשֵׁם אֵל הַיָּמִים אַחֲרֵיהֶם ל' א תִּזְכְּרוּ ל' א יִשְׁמַע עֲלֵיכֶם: שְׁלֹשֶׁת רָגְלִים תִּחַ גְּלִי בִּשְׁנָה: אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמְרוּ שְׁבַע יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת פֶּאֶשֶׁר צִוִּיתֶךָ לְמוֹעֵד ח' דָּשׁ הָאֵיבִיב פִּי בּוֹ יֵצֵאת מִמִּצְרַיִם וְל' א יִרְאוּ פָנֵי כִּיָּסָם: וְחַג הַקִּצִּיר בַּכּוֹרִי מִעֲשִׂיךְ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסֵף בְּצֵאת הַשָּׂנֶה בְּאֶסְפָּךָ אֵת מִעֲשִׂיךְ מִן הַשָּׂדֶה: שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בִּשְׁנָה יִרְאָה כָּל זָכוֹרֶךָ אֶל פְּנֵי הָאֵדֶן ה' (שמות כג, יג-יז).

מהם רגלים? – בהקשר זה רגל=זמן (כמו במשפט לרגל סוף העונה)

מדוע התורה מדגישה את שלושת הרגלים (ומתעלמת מעוד 4 חגים)

ניתן להסביר זאת בכך ששלושת הרגלים הם יחידה בפני עצמה, בעלי מכנה משותף:

לכולם פן חקלאי – משותף לכל העמים, לא רק היהודים

פן היסטורי – מסמל אבני דרך של העם היהודי

ניתן לסכם זאת בטבלה הבאה

היסטורי	חקלאי	
יציאת מצרים (כי בו יצאת ממצרים)	אביב (מועד חג האביב)	פסח
מתן תורה (נראה בהמשך)	קציר (מהחל חרמש בקמה)	שבועות
"כי בסוכות" – מסמל שגרה (למען ידעו דורותיכם)	אסיף (באספך מגרנך ויקבך)	סוכות

מתן תורה – יוצא דופן במובן זה, שכן אין בתורה ציווי שכזה, אבל יש סמיכות בתאריכים
"בַּח' דָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי" ... "וַי' אָמַר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ אֶל הָעָם וְקִדְּשָׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם: וְהָיוּ נֹכְדִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֶד ה' לַעֲנִי כָל הָעָם עַל הַר סִינַי" (שמות יט, א-טז)

קבלת התורה חלה מספר ימים לאחר הירידה מהר סיני.

חג שבועות, לעומת זאת חל בו' בסיון לכן חז"ל מפרשים שמדובר בדיוק באותו יום.

מדוע נקשרים כאן יחדיו הפן החקלאי והפן ההיסטורי

שתייהן דרכים לאדם מאמין לחוות את האלוהים, דרך הטבע או דרך ההיסטוריה. ואיזה חיזוק ניתן למצוא לכך:

שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בִּשְׁנָה יִרְאָה כָּל זָכוֹרֶךָ אֶל פְּנֵי הָאֵדֶן ה' (שמות כג, יג-יז)

מתוך ספר הכוזרי (ר' יהודה הלוי)

יא. אמר לו החבר: אנחנו מאמינים באלהי אברהם יצחק ויעקב המוציא את בני ישראל ממצרים באותות ובמופתים ובמסות, והמכלכלם במדבר, והמנחילם את ארץ כנען, אחר אשר העבירם את הים והירדן במופתים גדולים, ושלח משה בתורתו, ואחר כך כמה אלפי נביאים אחריו מזהירים על תורתו, מיעדים בגמול הטוב לשומרה, ועונש הקשה לממרה אותה. ואנחנו מאמינים בכל מה שכתוב בתורה, והדברים ארוכים.

יב. אמר הכוזרי: ... והלא היה לך לומר היהודי, כי אתה מאמין בבורא העולם, ומסדרו ומנהיגו, ובמי שבראך והטריפך והדומה לספורים האלה, אשר הם טענת כל מי שיש לו דת, ובעבורה הוא רודף האמת, להדמות לבורא בצדקו ובחכמתו:

כה. אמר החבר על הדרך הזה השיבותיך כאשר שאלתני. וכן פתח משה לדבר עם פרעה כשאמר לו אלהי העברים שלחני אליך, ר"ל אלהי אברהם יצחק ויעקב מפני שהיה אברהם מפורסם אצל האומות, וכי התחבר אליהם דבר האלהים והנהיג אותם ועשה להם נפלאות, ולא אמר אלהי השמים והארץ שלחני אליך, ולא בוראי ובוראך. וכן פתח אלהים דבריו אל המון ישראל: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא אמר: "אני בורא העולם ובוראכם": וכן פתחתי לך מלך הכוזר כאשר שאלתני על אמונתי, השיבותיך מה שאני חייב בו וחייבין בו כל קהל ישראל, אשר התברר אצלם המעמד ההוא בראות עיניהם, ואחר כן הקבלה הנמשכת שהיא כמראה העין (מאמר א, יא-כה)

ניתן לראות כי החבר מציג את הפן ההיסטורי, הכוזרי מציג לו בתגובה את הפן החקלאי

4 מתוך 4

נכתב על ידי גל

על בסיס תוכן ההרצאות במדעי ההתנהגות – מכללת נתניה
<http://behavioral-sciences-nac.blogspot.com>